Хом'як Мирослав Степанович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Державний податковий університет

ДЕРЖАВНІ КРЕДИТНІ ПРОГРАМИ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ ТА ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії завдало колосальних збитків українській економіці, оцінка яких сягає сотень мільярдів доларів лише від фізичного пошкодження інфраструктури. Загальні втрати, що враховують недоотримані доходи, скорочення виробництва та втрату інвестицій, є значно більшими. В умовах такого безпрецедентного виклику, мобілізація капіталу на рівні регіонів є критично важливою для відновлення. Кредитні інструменти, поряд із грантами та бюджетними асигнуваннями, є одним із ключових механізмів фінансування процесу регіонального економічного розвитку. Однак, в умовах війни банківський сектор зіткнувся з екстремальними ризиками, такими як руйнування майна, втрата платоспроможності позичальників та висока інфляція, що могло б призвести до повного колапсу кредитування. Ситуацію врятували своєчасні дії органів монетарного регулювання.

З початком повномасштабної війни Національний банк України (НБУ) відіграв ключову роль у підтримці фінансової стабільності країни. З перших днів вторгнення були ухвалені критичні рішення, спрямовані на забезпечення безперебійного функціонування банківської системи та підтримку Збройних Сил України та критичної інфраструктури. Одним із таких рішень була постанова НБУ № 18 від 24 лютого 2022 року, що забезпечила надійну та стабільну роботу фінансової системи. У середньостроковій перспективі НБУ має на меті привести інфляцію до цілі 5% протягом наступних трьох років, використовуючи гнучке таргетування інфляції до моменту, коли економіка нормалізується та відновиться повноцінний режим інфляційного таргетування з плаваючим курсом. Для досягнення цінової стабільності НБУ застосовує комбінацію процентної та курсової політик, а також валютні обмеження [1].

Аналіз діяльності НБУ в умовах воєнного стану свідчить про трансформацію його ролі з класичного регулятора на стратегічний інструмент економічної політики. Зазвичай, мандат центрального банку зосереджений на забезпеченні цінової стабільності, проте в умовах екстремальних викликів він став елементом державної оборонної та економічної стратегії. Ця розширена роль підтверджується тим, що НБУ також підтримує реалізацію урядової Стратегії розвитку кредитування, що має на меті стимулювання попиту та спрямування кредитної пропозиції на пріоритетні напрямки для забезпечення сталого відновлення. Таким чином, діяльність НБУ виходить за рамки

стандартних функцій, перетворюючись на активний інструмент цільового стимулювання економіки, а не лише її стабілізації.

Ключовим системним викликом для українського банківського сектору залишається війна та пов'язані з нею ризики. Крім того, банки стикнулися з додатковим ризиком у вигляді браку кваліфікованого персоналу, що є проблемою для всієї економіки. Війна призвела до значного погіршення платоспроможності позичальників та зростання частки проблемних кредитів (NPL), яка станом на кінець 2024 року становила 36,7 % [2]. Це створює серйозні перешкоди для відновлення кредитування, оскільки банки, стикаючись із високими ризиками, утримуються від надання позик нефінансовим корпораціям. Замість цього вони вважають за краще інвестувати надлишкову ліквідність у короткострокові депозитні сертифікати НБУ.

Важливим фактором для банків є також інфляція, яка прямо впливає на вартість кредитного ресурсу. Початкове підвищення облікової ставки НБУ з 10% на початок 2022 року до 20-25% у 2022-2023 роках, що було відповіддю на інфляційні ризики та економічну невизначеність, неминуче призвело до зростання вартості кредитів [3]. На тлі цих викликів спостерігається цікавий парадокс: незважаючи на обережність банків, загальний портфель кредитів реальному сектору економіки зріс більш ніж на 10% у порівнянні з довоєнним 2021 роком. Це розходження пояснюється явищем біфуркації кредитного ринку. З одного боку, класичне комерційне кредитування залишається обмеженим через ризики. З іншого – зростання портфеля відбувається завдяки субсидованим програмам, які компенсують негативну динаміку наданих кредитів. Фактично, понад 50% корпоративного кредитного портфеля становлять саме субсидовані кредити, що надаються за підтримки держави та міжнародних фінансових інституцій. Це свідчить про те, що ринок кредитування в Україні функціонує не завдяки, а всупереч комерційним засадам, і його зростання забезпечується цільовою підтримкою.

Програма «Доступні кредити 5-7-9%» є наймасштабнішим інструментом державної підтримки економіки під час воєнного стану. З початку повномасштабного вторгнення підприємці отримали 89 049 кредитів на загальну суму 334,4 млрд грн [4]. Програма зазнала суттєвої еволюції, адаптуючись до викликів війни: її фокус змістився на підтримку пріоритетних напрямків, таких як переробна промисловість, агросектор, енергетична незалежність та відбудова зруйнованих підприємств.

Однією з ключових стало подовження пільгового періоду для бізнесу, що працює в зонах високого воєнного ризику. Для них ставка в 1% річних була продовжена з двох до п'яти років, а надалі становитиме 5%. Це рішення мало значний вплив на регіональний розвиток, оскільки дозволило забезпечити більше стабільності для бізнесу і надало можливість інвестувати зекономлені кошти у розвиток. Як результат, регіони високого воєнного ризику залучають понад 20% всіх кредитів за програмою, а середньомісячні обсяги кредитування

там зросли вдвічі з початку 2025 року. Це підкреслює ефективність програми як інструмента стимулювання економіки в надскладних умовах [5].

Щодо регіонального розподілу наданих кредитів за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», то він виявився достатньо рівномірним, хоча з вираженими регіональними особливостями. Лідерами за часткою виданих кредитів є м. Київ (9,9%), Львівська (8,2%) та Дніпропетровська (7,5%) області, що відповідає їхньому загальному економічному потенціалу. Водночас спостерігалося значне зниження частки кредитування в Харківській (з 8% до 5,5%), Запорізькій (з 5% до 3%) та Херсонській (з 3,2% до 1,3%) областях. Це відображає напругу між політикою підтримки постраждалих регіонів та природною міграцією економічної активності у більш безпечні зони. Незважаючи на спеціальні пільги для зон високого ризику, капітал та економічна активність природно переміщуються в регіони, де ризики є меншими. Це може створювати дисбаланс у розподілі кредитних ресурсів.

Для таких активних користувачів кредитних коштів агропідприємств також спостерігається регіональна специфіка. Найактивніше програмою скористалися агропідприємства в Одеській, Київській, Кіровоградській, Вінницькій, Чернігівській та Харківській областях. Це підтверджує, що, незважаючи на загальну регіональну динаміку, окремі сектори економіки продовжують ефективно працювати у прифронтових та близьких до них областях.

Російські атаки на енергетичну інфраструктуру поставили перед Україною безпрецедентний виклик, що вимагав швидкого та цільового фінансування. У відповідь на це, у липні 2024 року 19 найбільших банків України об'єдналися і підписали меморандум про пільгове кредитування проєктів з відновлення енергетичної інфраструктури [6]. Це партнерство є прикладом цільової взаємодії між державою та приватним сектором для вирішення стратегічної національної проблеми. Уряд, через Національний банк, створив сприятливі умови, зокрема, запровадивши підвищені коефіцієнти ліквідності забезпечення для енергетичного обладнання, що знизило ризики для банків.

Така ініціатива швидко набрала обертів. Згідно з опитуванням НБУ, за вісім місяців (з червня 2024 по лютий 2025 року) банки надали кредитів та відкрили лімітів для бізнесу на загальну суму 13,2 млрд грн. За цей період профінансована потужність генерації сягнула понад 530 мВт. Найбільші обсяги коштів було спрямовано на придбання та монтаж газопоршневих когенераційних установок, сонячних електростанцій та генераторів. Проєкти фінансуються у 21 області України, що свідчить про широке географічне охоплення. Це є яскравим прикладом того, як державні стимули та міжбанківська співпраця можуть залучити приватний капітал для вирішення ризикованих, але критично важливих завдань, що є занадто складними для звичайного комерційного кредитування [6].

Іпотечна програма «єОселя», ініційована Президентом України, є ключовим інструментом для вирішення житлового питання в умовах війни.

Програма надає пільгові кредити під 3% або 7% річних на строк до 20 років, з мінімальним початковим внеском від 10%. З початку дії програми у 2022 році було видано понад 15 тисяч кредитів, більшість з яких (понад 8 тисяч) отримали військовослужбовці. «єОселя» є ефективним механізмом стимулювання економіки. Створюючи стабільний попит на житло, програма підтримує будівельну галузь, яка, своєю чергою, має значний мультиплікаційний ефект для суміжних секторів економіки, таких як виробництво будівельних матеріалів та послуги [7].

Ще більш інноваційним є підхід, реалізований у рамках програми EU's Ukraine Facility, зокрема, через ініціативу Ukraine Investment Framework (UIF). Цей механізм використовує 9,3 млрд євро у вигляді гарантій, щоб знизити ризики для приватних інвесторів і залучити до 40 млрд євро у критичні сектори економіки. Це є стратегічним зрушенням від моделі прямого фінансування до моделі de-risking, що створює сприятливі умови для самостійного відновлення через залучення приватного капіталу [8]. Кейс будівництва електростанції у Волинській області, що мав мультиплікаційний ефект 3,6 до вкладених коштів, демонструє, що кожен вкладений євро може генерувати значні додаткові інвестиції та запускати економічні ланцюги. Це вказує на перехід від надання «грошей на відновлення" до створення умов для стимулювання економічного зростання.

Таким чином, в умовах воєнного стану кредитні інструменти в Україні продемонстрували свою гнучкість та адаптивність, ставши критично важливим механізмом підтримки та відновлення. Ринок кредитування трансформувався з комерційно орієнтованого на систему, що значною мірою управляється державою та міжнародними партнерами. Державні програми, такі як «5-7-9%» та «єОселя», ефективно компенсували ринкові недоліки, забезпечивши фінансування для ключових секторів економіки, енергетичної незалежності та житла. Міжнародна допомога, у свою чергу, зосередилася на відновленні критичної соціальної інфраструктури, що є основою для повернення та стабілізації населення.

Проте існує кілька ключових аспектів, які потребують подальшого вдосконалення:

- ✓ дисбаланс у регіональному розподілі кредитного портфелю банків: попри цільову підтримку, економічна активність та капітал все ще концентруються у відносно безпечних регіонах, що створює виклики для відновлення постраждалих територій;
- ✓ високі системні ризики внаслідок високого рівня проблемних кредитів та кадрового дефіциту, що залишаються основними викликами для банківського сектору, які стримують повноцінне відновлення комерційного кредитування;

- ✓ необхідність орієнтації на продукування мультиплікаційного ефекту та переходу від екстреного фінансування до довгострокової стратегії, яка стимулюватиме залучення приватних інвестицій.

Для вирішення цих проблемних питань можна сформулювати низку рекомендацій для органів державної влади, а саме:

- ✓ продовжити цільову підтримку бізнесу та населення у прифронтових регіонах, орієнтуючись на сектори, які мають найбільший потенціал для швидкого відновлення та створення робочих місць;
- ✓ посилити прозорість та звітність використання коштів, особливо у проєктах комплексного відновлення, щоб підвищити довіру інвесторів та забезпечити ефективне використання ресурсів;
- ✓ створити додаткові стимули для релокації бізнесу та економічної активності у постраждалі регіони, наприклад, через податкові пільги або державні гарантії;
- ✓ збільшити обсяги залучення грантового фінансування для уникнення боргової пастки;
- ✓ спрямувати зусилля на масштабування інноваційних моделей, як Ukraine Investment Framework, для залучення приватного капіталу. Інструменти de-risking, такі як державні гарантії, можуть створити «мультиплікаційний ефект», що дозволить значно збільшити обсяги інвестицій.

Перспективи розвитку кредитного ринку в Україні будуть залежати від успішної імплементації цих рекомендацій. Повноцінна відбудова вимагатиме переходу від екстреного реагування до довгострокової стратегії, що поєднує фіскальні інструменти, міжнародні гарантії та розвиток комерційного кредитування, що є основою для сталого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Кафлик М. С. Фінансова система України в умовах воєнного стану. Економіка. Фінанси. Право. 2022. № 5. URL: https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/25291 (дата звернення: 25.09.2025).

2. Війна та брак персоналу – головні виклики для банківської системи. Економічна правда. 2024. 19 червня. URL: https://epravda.com.ua/news/2024/06/19/715436/ (дата звернення: 25.09.2025).

3. Як інфляція в Україні впливає на умови кредитування та чому ставки по кредитах можуть зрости. FinX. URL: https://finx.com.ua/news/kak-inflyaciya-v-ukraine-vliyaet-na-usloviya-kreditovaniya (дата звернення: 25.09.2025).

4. Від початку повномасштабної війни портфель банківських кредитів реальному сектору економіки зріс більш як на 10% – аналітики. Асоціація українських банків. 2025. 03. URL: https://aub.org.ua/104/ekspertna-dumka/15307-vid-pochatku-povnomasshtabnoi-viiny-portfel-bankivskykh-kredytiv-realnomu-sektoru-ekonomiky-zris-bilsh-iak-na-10protsent-analityky (дата звернення: 25.09.2025).

5. Зміни в «Доступні кредити 5-7-9%» для бізнесу із зон високого воєнного ризику. 7eminar.ua/news. URL: 7eminar.ua/news/8337-zmini-v-dostupni-krediti-5-7-9-dlya-biznesu-iz (дата звернення: 25.09.2025).

6. В Україні запрацювали програми пільгового кредитування для громадян, а також для ОСББ та ЖБК для посилення енергетики. Міністерство економіки України. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cf11984b-0c6d-49ee-a6d7-59b0d824f4f4&title=ProgramiPilgovogoKredituvanniadliaDliaPosilenniaEnergetiki (дата звернення: 25.09.2025).

7. єОселя. Програма доступного кредитування житла. Дія. URL: https://eoselia.diia.gov.ua/ (дата звернення: 25.09.2025).

8. Ніцович Р. Бетлій О., Корогод А., Курило В. Інвестиції для відбудови : як працює Ukraine Investment Framework і що він може дати бізнесу. Європейська інтеграція. 2025. 27 травня. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/05/27/7212247/ (дата звернення: 25.09.2025).

Чередніченко Ігор Сергійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Питання забезпечення ефективної фінансової діяльності підприємств є актуальними для них з позиції постійного пошуку напрямів підвищення ефективності використання доступних ресурсів, застосування того економічного потенціалу, якими вони володіють. Використання наявних можливостей є важливою основою для динамічного розвитку суб'єктів господарювання, раціонального використання власних та залучених фінансових ресурсів.

Будівельна галузь України характеризується складністю і розмежуванням галузевої структури, широким асортиментом продукції, активною участю в галузевому й територіальному поділі праці. Економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає в мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво, адже з розвитком будівельної галузі розвивається: виробництво будівельних матеріалів, машинобудівна галузь, металургія і металообробка, нафтохімія, виробництво широкого кола будівельних матеріалів, транспорт, енергетика тощо [1, с. 132].

Будівельний сектор – це складна екосистема, що об’єднує регуляторні органи, девелоперів, підрядників, інвесторів, фінансові установи, технологічні стартапи, постачальників будівельних матеріалів та кінцевих споживачів [2, с. 498]. Відповідно і будівельні підприємства за своєю сутністю є